

PROTI NEČISTOTÁM A PRACHU

Celé stáročia je hlavným nástrojom na mokré aj suché čistenie podláh metla. Pôvodne sa viazala z konárov drevín, najčastejšie brezy, prípadne z vrby. Na zametanie interiéru sa používali metly z tráv, prevažne z ciroku. Na ometanie kútov či predmetov sa používali špeciálne metly z iných, neraz aromatických rastlín, odpudzujúcich hmyz. Vyvinuli sa vo všetkých civilizáciách, spájajú sa s rôznorodými legendami a vzhľadom k očistnej funkcii sa im pripisovali magické účinky. Podľa účelu použitia mali aj rôzne tvary. Zmenšením metly a premenou formy rúčky vznikla kefa, zmenou tvaru pracovnej časti rôzne typy zmetákov. Dnes sú metly z iných materiálov, odolných polymérov, neraz s antistatickými vlastnosťami. Spôsob ich využitia sa však nezmenil a stále patria k základným pomocníkom pri domácich prácach. Metlu v kombinácii s namočenou handrou na likvidáciu zaschnutých nečistôt nahradil mop.

Nástup kobercov a zvýšený počet čalúnených sedačiek v domácnostiach si vyžiadali nové spôsoby zbavenia nečistôt. Menšie koberce sa čistili prevažne prášením, veľké kefovaním. V 18. storočí sa pri čistení kobercov zabraňovalo víreniu usadeného prachu po miestnosti mokkými čajovými vreckami, dôkladne prepratými, aby nefarbili. Špinu odstraňovali ťahaním po tráve či snehu. Na začiatku 20. storočia sa prašnosť kobercov znižovala položením posekanej trávy, piliny ich chránili pred prešliapaním, bránili zanášaniam nečistotami.

Už v roku 1811 povrchové odstraňovanie nečistôt z podlahy obohatila mechanická metla – schránka na kolesách s kefou, ovládaná kľukou na rukoväti, ktorej vývoj inšpirovali čističe ulíc, ťahané koňmi. Prvé mechanické metly viac prach rozotrelí, než pozbierali. Prelomovým sa stal vynález Daniela Hessa, nasávajúci prach do nádoby s filtráciou vzduchu, ktorý však nebol vyrábaný sériovo.

Predchodcovia vysávača, mohutné stroje, prach vírili a sfukovali, no nesali. V roku 1869 bol predvedený prvý ľahký kompaktný vysávač so vzduchovým mechom na ručné stláčanie bez motora. Po 31 rokoch vysávač Whirlwind získal elektromotor.

Na začiatku 20. storočia sa v Európe i Amerike objavuje niekoľko samostatných vynálezov vysávačov, zvyčajne obsluhovaných dvoma ľuďmi, pričom jeden mal na starosti dúchadlo.

Anglický inžinier Hubert Cecil Booth v roku 1901 získal patent na prvý elektrický vysávač, ktorý prach sal. Elektrina bola zavedená iba vo veľkých domoch a hoteloch, kam sa napojil vysávací agregát, ktorý po uliciach ťahal konský povoz čistiacich spoločností. Hadicou dlhou takmer 250 metrov dosiahol cez okno na ktorékoľvek miesto v okolitých domoch. Obyvatelia sa mohli napojiť a vysať si prach a nečistoty. Zmenšený prenosný vysávač vznikol v roku 1905.

Elektrický vertikálny vysávač s vakom na prach v roku 1900 vyrobil James Murray Spangler z dreva, pocínovaného plechu, násady na metlu a starej obliečky na vankúš. Prístroj rozmerov menšej skrine mal elektrický motor, pripojený k ventilátoru, a valcové kefy. Príbuzný vynálezcu William Henry Hoover, majiteľ továrne s kožušinami, ho vylepšil a v roku 1907 začal s výrobou. Prístroj vážil už len 18 kilogramov. Vďaka rozvinutiu systému podomového predaja sa meno Hoover stalo v anglicky hovoriacich krajinách pomenovaním vysávača, hoci s výrobou nezačal ako prvý. K prvým na trhu patrili Royal Vacuum Cleaner z roku 1905, vážiaci asi 20 kilogramov.

Vysávač s vodným filtrom vznikol v roku 1906, no jeho autor ho zavrhol pre nepríjemnosti s odstraňovaním špinavej vody a filter nahradil látkovým filtrovacím vreckom. Až v roku 1936 prišli vysávače s vodným filtrom na trh.

Od roku 1909 sa vysávače odľahčili namontovaním kompaktných elektromotorov. Buď boli ťahané po podlahe s oddeliteľnou sacou hadicou alebo v jednom celku rúra s telesom prístroja.

V Amerike sa domáci vysávač rozšíril krátko po jeho vynájdení a aj prvé vylepšenia pochádzajú z tohto kontinentu. V roku 1913 prenikol do Európy. Rok predtým začala firma Electrolux vyrábať historicky najznámejšie vysávače Lux. V roku 1921 priniesli ľahko obslužný model do bežnej domácnosti, vďaka ktorému sa označenie „lux“ stáva tiež synonymom pre vysávač.

V roku 1920 získal vysávač papierové filtrové vrecko a rovnú saciu rúru, v roku 1924 indikátor naplnenia prachového vrečka a navíjač elektrickej šnúry, v roku 1927 výkonný ventilátor a prídavné dýzy, kefy a česáky. Od roku 1945 sa predáva batériou poháňaný vysávač do áut.

Na Slovensku dlho neboli vysávače samozrejmosťou. V okrese Prievidza, v ktorom v roku 1974 žilo 119 624 obyvateľov, malo len 14 565 rodín vysávač.

Otázka:

Aké vysávače sú predstavené na výstave Pomocníci v domácnosti?

Spracovala: Mgr. Jaroslava Kupčoková
Grafika: Mgr. Eva Schniererová
2022 © Hornonitrianske múzeum v Prievidzi